

Символічна політика: сутність, структура, умови реалізації

Символічна політика є фактором визначення політичних ролей, що особливо важливо в політичному конфлікті та формуванні політики його врегулювання. Одночасно, ідентифікуючи сторони конфлікту, символічна політика спроможна окреслювати поле конфлікту та спрямовувати його в певне русло. Тобто вона є засобом управління конфліктною ситуацією. Стосовно міжнародних відносин, символічна політика стає зброєю дипломатії внаслідок змін у практиці легітимації міжнародного статусу держави чи іншого міжнародного актора.

Політична діяльність набуває форми боротьби за символічну владу легітимного монопольного поширення певних політичних уявлень, думок, цінностей, суджень стосовно принципів організації та функціонування політичного поля. Символічна влада – це, перш за все, влада над системами символів, які детермінують відносини індивідів з внутрішнім і зовнішнім світом.

Символічна політика є видом політики, який діє в царині політичної свідомості та спрямований на конструювання і підтримання легітимності влади на рівні довіри до її інститутів і персон. Вона реалізується через субституції (підміна політичної реальності в свідомості громадян), відтворення існуючого кредитування або суспільного договору в символічних діях, нагнітання чогось. Символічна політика є системою політичних технологій, серед яких можна виділити політичну міфологізацію, політичну ритуалізацію та політичну номіналізацію.

Політичний міф за змістом для суб'єкта політичного управління є критерієм, за яким народ легітимізує політичний порядок, політичний режим та окремих лідерів, і за цими ж критеріями суб'єкт політичного управління може відтворити політичний міф перш за все засобами політичної комунікації. Складовими політичного міфу є політичний час та простір, політичні персонажі, символи влади, архетипи, сюжет.

Політичний ритуал як структурний елемент символічної політики втілює політичний міф за допомогою відтворення відповідного міфологічного часу і простору (специфічними технологіями є політичні свята, політичні ігри, державний церемоніал, масові публічні акції, мітинги, демонстрації тощо). Політичний ритуал - стандартизоване повторення політично значимих дій, ідеологічно (міфологічно) санкціонованих і драматично інсценованих, з метою регулярного підтвердження і зміцнення соціально-політичних порядків. Політичний ритуал є публічним втіленням політичної міфології у символічних діях через морально-емоційне ототожнення учасників ритуалу з героями минулого, сучасності та майбутнього, а також систематизацію найважливіших соціальних процесів. Функції ритуалу: 1) констатування чогось, 2) інтегрування і консолідування учасників подій в єдину групу, 3) мобілізація їх на виконання певних дій або вироблення певного ставлення до чогось, 4) закріплення комунікативної дії в особливій, заданій формі, що має надціннісний характер; 5) соціалізації, 6) відтворення (оновлення та підтримання традицій, норм, цінностей колективу); 7) психотерапевтичного ефекту; 8) акумулювання соціальної пам'яті 9) сприяння легітимації режиму та популяризації політики як діяльності, 10) репрезентації певної ціннісної системи, 11) супроводу наділення та позбавлення влади.

Політичним ритуалом може вважатися безліч політичних подій: мітинги, протестні марші, конференції, з'їзди політичних партій, прийом до лав партії, вшановування пам'ятних об'єктів чи осіб, урочистості з приводу державних свят, відкриття нових державних пам'яток, ритуал інаугурації Президента, звернення Президента України з промовою на честь свят чи іншої події загальнодержавного значення, церемоніали згідно політичного протоколу, зустрічі з політичними делегаціями чи лідерами та багато інших. В українського дослідника М. Юрія класифікація ритуалів за їхніми функціями: кризові ритуали, здійснювані індивідом чи групою в критичні періоди життя чи як відповідь на гостру і зовсім невідкладну проблему; календарні ритуали; ритуали інтенсифікації для покращення взаємодії між членами групи і взагалі підвищення ступеню групової згуртованості.

Нарешті, політична номіналізація простору політичного дискурсу як технологія символічної політики означає використання мови як політичної дії, сугестивного потенціалу комунікації та специфічну ритуалізацію суджень, що впливають на конструювання відповідних понять та на свідомість взагалі.

Функціями символу, що проявляють себе і можуть бути використані в політиці, є ідентифікаційна, впорядковуюча, презентаційна, дискурсивна та естетична. Але всі вони інтегровані в суто політичну за ознаками функцію символу, а саме легітимізуючу. Ідентифікація політичної спільноти або ідеї чи інституту, за допомогою чого відбувається віднесення того, що відбувається в політиці, до ієрархії цінностей, вже сформованої в політичній культурі. Впорядковуюча функція символу діє, структуруючи соціально-політичний досвід згідно із задіяним символом, організує стихію політики в схеми на зразок „друг – ворог”, що спрощує політичну дійсність та спонукає до відповідної дії. Презентаційна функція символу відображає його знакову сутність та робить його знаряддям політичної комунікації, тобто дозволяє представляти, оформлювати інформацію і передавати її миттєво, минаючи раціональне осмислення та необхідний для цього час. Дискурсивна ж функція символу є його здатністю бути вираженим у мовних знаках і передавати інформацію шляхом політичного дискурсу. Естетична функція означає функціонування символу як іконічного знаку, що має всі естетичні ознаки і тому є ефективним засобом політичного впливу.

С. Поцелуєв визначив, відповідно до змісту символізації, такі варіанти символічної політики: 1) символічні ерзац-акції, 2) символічне законодавство, 3) символічна персоніфікація, 4) символічна ідеологізація.

Символічні ерзац-акції (або акції заміщення) є не просто демонстрацією того, що в політиці є бажаним, але не існує. При такому підході виникає дисонанс у політичній свідомості і дезорієнтація підвладного простору. Символічні акції передбачають наявність довіри до того, що відбувається в символічному просторі, емоційне та рефлексивне переживання запропонованої події. В умовах впливу порядку організації політичної комунікації певну детермінуючу роль в такій довірі відіграє наявність довіри до каналу інформації, визнання її достовірною. Але символічна політика подолала цю перепону внаслідок високого потенціалу символу як емоційного, зануреного в дійсність, чуттєвої компоненти (коду) комунікації, що надає символічному акту форми архетипового, а тому зрозумілого і справжнього, переживання кожним учасником-свідком акції.

Символічне законодавство найбільш наближене до стабілізаційної функції символічної політики в умовах соціально-політичних зрушень. Таке законодавство може успішно вбудовуватися в загальну картину політичного міфу, фіксуючи в нормативній формі момент заміни старих порядків новими, зникнення чи появу певного політичного інституту чи способу реалізації влади. Так, можна говорити, що конституція США має символічну цінність, тобто є символічним капіталом, що вдало використовується як такий – окрім чисто юридичної функції цього документа. Символічне законодавство часто є просто декларативним, проголошене не співпадає з реальним, але все ж відіграє роль символічного капіталу. Буде чи ні виконуватися законодавство, залежить від політичної культури суспільства і моделей політичних орієнтацій відносно політичних та правових норм. Але в просторі політичного дискурсу воно є реальним та продукує відповідні смисли, передбачає певні політичні відносини.

Символічна персоналізація проявляється не тільки в уособленні у певній харизматичній особі певного стану політичної системи та політичного порядку. Вона через зв'язок легітимації дозволяє політичному суб'єктові приймати на себе функцію політичного символу до ідентифікації та узагальнення волі і вподобань мас. Різновидами такої символічної персоналізації є, скажімо, акції „від імені”, коли, через опанування довіри, через знову ж таки акти нормативної легітимації, політична особа може своєю безпосередньою діяльністю створювати умови для мобілізації великих мас чи певних груп для досягнення певної політичної мети.

Символічна ідеологізація є не звичайною ідеологізацією як сукупність заходів з поширення певної політичної ідеології, а інсценуванням фундаментальної ідеологічної протилежності в умовах вже сформованого політичного консенсусу. Таке інсценування відбувається через міфологізацію та ритуалізацію політичної дійсності.

Умовою реалізації символічної політики є впорядкування політичної комунікації.

Найбільш розгалужено класифікація політичної символіки була представлена Д.А. Місюровим наступним чином:

1. Національно-державна політична символіка (перш за все прапор, герб, гімн; хоча ці ж самі форми символіки використовуються не тільки державами, але й різноманітними організаціями іншого порядку).

2. Архітектурні комплекси (будови, споруди та інші – Білий дім у Вашингтоні, Китайська та Берлінська стіни, Верховна Рада, московський Кремль і т.д.).

3. Скульптурні пам'ятки (політичним діячам, меморіали, присвячені пам'ятним історичним подіям).

4. Знаки відмінності (особливі регалії у вищих осіб держави, форма одягу, ордена, медалі, значки, титули, різні предмети власності, привілеї та ін.).

5. Грошові знаки (на них нерідко в якості зображення нанесені ті або інші символи, що мають відношення до даної країни; крім того, їх положення серед інших валют може символізувати економічний та політичний статус держави).

6. Політична топоніміка (назви вулиць, міст, країн і т.д.).

7. Ритуально-процесуальна символіка (адже багато політичних заходів – це ритуал із дотриманням визначених процедур, чи то засідання парламенту, вступ голови держави на посаду чи проведення національного свята).

8. Наочно-агітаційна символіка, що включає всі види наочної агітації, які відносяться до політичної реклами (лозунги, плакати, передвиборчі листівки, прапори, портрети і т.д.).

9. Політико-музична символіка (не обов'язково гімни, в певні моменти історії символічними можуть стати народні або революційні пісні, популярні мелодії).

10. Предметно-об'єктна політична символіка (предмети чи об'єкти, що особливо значимі для даної національної спільноти: Дзвін свободи для американців, Цар-гармата та Цар-дзвін в Росії, гора Афон в Греції, зуб Будди в Шрі-Ланці, Майдан Незалежності і т.д.; зловісну роль грає зброя, особливо ядерна).

11. Люди як політичні символи (перш за все політичні лідери – Лінкольн, Ленін, Наполеон, Богдан Хмельницький та інші легендарні герої – Вільгельм Телль, Робін Гуд, Ілля Муромець або вигадані персонажі – Джон Буль в Англії, дядя Сем в США).

12. Умовно-графічна символіка, що включає геральдичні знаки (все можливі зірки, хрести, леви, грифони і т.д. – суттєва складова політичної символіки. Їх можемо зустріти в сполученні з іншими символами. Значення багатьох з них можна узнати, тільки прочитавши спеціальну літературу).

13. Політична мова (спеціальна термінологія або особливі мовні конструкції, що застосовуються в політичній практиці: «товариш», «пан», «Ура!», «вибори» і т.д., а також лозунги. Крім того, весь текст, присвячений політичному життю, можна вважати політичною мовою – особливим символом. Це можуть бути звернення до народу, стенограма засідання, аналітична стаття та ін.).

14. Політична мода і стиль (спільні пристрасті прибічників якого-небудь руху, виражені в одязі, поведінці і т.п.).

15. Символи місця і часу (часто доводиться в політичному житті звертатися до символіки типу «вікторіанська епоха», «епоха Петра І», «радянські часи» і т.д. Національні свята також прив'язані до цієї символіки. Священними є кордон, столиця. Іноді, припускаючи певний тип політичної поведінки, кажуть: «нацистська Німеччина», «більшовицька Росія», «китайський шлях реформ». Таким чином філософські категорії простору і часу приймають участь в політичній символіці) [6, 169].

16. Математична політична символіка (частіше за все використовується політиками для доведення своєї правоти – цифри іноді є найбільш переконливими аргументами).